

Иновативни форми на работа с деца от начална училищна степен в естетическа среда: синтез на изкуствата

Възможността е изключително важна.
Тя е и ключът към творческото мислене.
Едуард де Боно

Валентина Радева, Петя Стефанова

Abstract: Innovative Forms of Work with Children in Elementary School in Aesthetic Environment: a Synthesis of the Arts. *The report's authors share experiences of inter-held educational project "Meeting of the arts." All creative workshops were organized thematically, as starting points served pre-selected literary texts of a symbolic nature, which successfully produce different images present in each of the participants. Music and visual tasks unity supplement and build upon the artistic view by image, sound and dance. These activities are presented in the aesthetic environment with various of incentives - spatial, motor, visual, aural and tactile codes.*

Key words: *innovative form of work with children, synthesis of the arts, creative workshops, development of the children's imagination with artistic activities.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Проявите на детско въображение в начална училищна степен са продиктувани от неограничените възможности за връзки и комбинации между факти, явления и образи, взети от действителността и преработени чрез емоционалното съпреживяване. В съвремие то ни все повече се нарушават границите между отделните изкуства, което се дължи на непрестанно развиващите се възможности за информация и комуникация. Повишената склонност на децата за творческа дейност, техният импулсивен вътрешен заряд, ярка емоционалност и съпричастие с необичайното, приказното и фантастичното са важни предпоставки за използване на нестандартни срещи и съприкосновения с изкуството в благоприятна естетическа среда.

Подобна среда беше създадена в поредицата от срещи за стимулиране на въображението и креативността у деца в началния курс на обучение чрез симбиотични връзки между литература, музика и изобразително изкуство. Този синтез се реализира в рамките на проект "Изследване влиянието на изкуствата върху творческите способности на деца от начална училищна степен в естетическа среда" и даде възможност да се създадат креативни интегративни конструкции. Срещите се проведоха с партньорството на РБ „Любен Каравелов“ – гр. Русе, а изследваната нехомогенна група от деца беше от различни училища и на различна възраст. Целите на проведените ателиета бяха да се активизират едновременните слухови, визуални и тактилни възприятия на децата. Това наложи синхронизиране в творческия процес на изобразителните и музикалните дейности за усъвършенстване на креативния, имагинативния, визуално-ориентиран и ауралния опит на децата. В началото на всяка от срещите на децата беше представян литературния текст по атрактивен начин. Всички дейности по проекта бяха реализирани със съдействието на студенти-медиатори от педагогическите специалности.

За постигане на целите по образователния проект допринесоха непредубедеността на участниците и неформалната естетическа среда. Те дадоха възможност да се преодолее стереотипа на образователните институции и да се насочи поглед към нестандартното мислене, например чрез техниката на брейнсторминга; да се интерпретират и съчетават данните по различни начини, за да се извлече максимална полза; да се формират предположения и т.н. Акценти в някои от творческите ателиета бяха невербалната комуникация, тактилноста и звуково-асоциативните възприятия като подходящи способности за преоткриване на

иновативни интегративни връзки чрез атрактивни изразни средства. Чрез тях участниците имаха възможността да осъзнаят, че информацията и логиката не са достатъчни за решаване на даден проблем и е необходимо да се обръща внимание също и на перцептивното, креативното и дизайнерското мислене [5].

ИЗЛОЖЕНИЕ

Дейностите в ателиетата бяха съсредоточени върху литературните текстове и приказки на авторката Мая Дългъчева: „Цветни приказалки“ – „Синя“, „Старо орехово сметало“, „Паяжината“, „Сянката“ и „Стара гномска поговорка“. В почти всички от тях се прокрадваше идеята за приятелството, което по естествен път кореспондираше с формата на работа с децата - цикълът от дейности включи не само индивидуална, но и в по-голямата си част групова творческа работа.

Асоциативният подход бе особено подходящ за включване в изобразителните дейности на експерименти с нетрадиционни изобразителни материали (боя за хранително-вкусовата промишленост, крем за бръснене, цветен туш и др.), пластични маси (горещ силикон, гипс и др.) и съответните техники към тях. По-малобройната (максимум от десет човека), макар и нехомогенна, група от деца предостави възможност за контролирана творческа дейност, предвид на непопулярните материали и инструменти за работа. Този тип иновативна дейност не предполагаше наличие на особени художествено-творчески умения. Акцентира се на креативността, участието на творческата мисъл, манипулацията с изобразителните материали, която да провокира идеи.

В начална училищна степен асоциативните форми на учебна работа намират приложение чрез взаимовръзките стимул-образ и изобразителните дейности в ситуации. При включване на съотношението стимул-образ учениците изпълняват задачи, в които разглежданите обекти се използват като стимул за създаване на: нови образи - реални или нереални; фигурални или нефигурални; с декоративна насока и пр. [9]

По отношение на музикално-творческите задачи беше потърсен широкоспектърен поглед на предлаганите иновативни форми на работа. За всяка от срещите фокусът беше в посока активно стимулиране на определни качества на музикалността като мелодичен, метроритмичен, тембров, динамичен усет, които в търсене на нови музикални решения да провокират музикалната и обща интелигентност на децата. Подборът на нетрадиционни перкусии, като водните, ръчно изработените (маракаси) и пригодените (кашони, обвити с алуминиево фолио, стълба, тубоси и др.), които при звукозапис прозвучаваха като цялостна перкусионна група, допринесоха за обогатяване на представата за звук и звукоизвличане. Артистичността, екипността, ансамбловото изпълнение бяха важни условия както в търсенето на творчески решения, така и в тяхното реализиране. Особено интересен момент представляваше създаването на музикални игри, прибавянето на хореография към зададена музика и използването на пантомима в различните приказки, което даде възможност за постигане на единна връзка между мелодия, движение, танц и хореография. По този начин бяха стимулирани въображението на децата и възможностите им за художествена интерпретация. Потърсено беше овеществяване на звуковата същност чрез двигателни и визуални средства. Поради различната степен на музикална подготовка - деца в предучилищна възраст от една страна и деца от музикално училище - от друга, беше заложено на достъпността и атрактивността в представянето на музикалните задачи и търсенето на нови творчески решения.

Приказката *Синя*

След представяне на литературния текст децата бяха запознати с кратка презентация за водните кристали и идеята на Масару Емото за въздействието на

звуча върху структурата им. За въвеждане в музикалните занимания беше използвана играта „Дъжд“, в която чрез наслагване на различни звуци се създава звукова асоциация за дъжд и буря. От предварително подготвен син плат децата получиха своите ленти и върху музиката на Камий Сенс – „Аквариум“ изиграха различни движения. След това бяха насочени към съчинската част от музикалния експеримент – работата с водни перкусии. Целта беше да се запознаят с различните възможности за звукоизвличане във водна среда, да експериментират и да създадат ритъм. Бяха прибавени и други звукоизточници като (сини) найлонови торбички, пълни с охлювчета, гердан от рапани, бутилки от минерална вода с пясък и хартиени (сини) листи. Целта беше всяко дете да произведе различен ритъм на своя инструмент. След тази задача беше изиграна игра под звуците на Сен Сан „Аквариум“. Основна идея при работа с водните перкусии беше преживяването на цялостно пренасяне в атмосферата на приказката. Кулминация на музикално-творческите задачи беше играта, наречена „Малката медуза“. В нея, както и в приказката на Мая Дългъчева, главен герой е медузата, която обикаля и свири на различните перкусии и избира този звукоизточник, който най-много привлича вниманието, като трябва да създаде напълно различен ритъм и да смете съответния изпълнител, който заема на свой ред нейното място. Тази игра беше част от непрекъснатите танцувални движения на децата и пресъздаденото „море“ и „вълни“ чрез синия плат и цветни материи с изрисувано морско дъно. Освен в изпълнението, децата активно участват и в създаването на хореографията на танцовите елементи.

Изобразителната задача акцентираше върху монотипни отпечатъци на различните морски обитатели (включително и на главния герой – медузата), направени с алтернативна техника: основа от пяна за бръснене (като асоциация с морската пяна), върху която се рисува със сладкарски бои (предимно сини). При тази задача се даде възможност на децата да докосват повърхността на пясъка дори с пръсти, рисувайки с безопасни багрила, което кореспондираше с една от водещите концепции в поредицата творчески ателиета. Готовият монотипен отпечатък се отличаваше със специфичен перлен блясък при пълно изсъхване на изображението. То бе следа от разнообразни пощипвания, заглаждания, вълнообразни надрасквания, накапвания и др. по повърхността на порестата структура на пясъка.

Приказката *Старо орехово сметало*

Изобразителната част в това творческо ателие бе представена в два, логически обвързани аспекта, включващи:

1. Създаване на обща обемно-пространствена художествена конструкция с функционален характер – „орехово“ сметало, което да е със самостоятелно пластично-образно значение;

2. Изработване на релефна декорация (от половинки на глинени орехчета, получени с преса) върху предварително подготвените от децата маракаси (виж по-надолу в текста).

В тези задачи с декоративно-приложен характер се експериментира с различни пластични материали и се предостави различен поглед върху особеностите им и взаимовръзката помежду им – глина за моделиране и гипс. Обединяващият фактор, изведен от идеята за приятелството в приказката, тук се реализира чрез приноса на всяко дете с индивидуалното изготвяне на гипсова отливка с отпечатване на едната половина от истински орех и слепване с другата половина на партньора. Колективният резултат накрая пролича чрез обединяването на всички гипсови орехчета в обща конструкция – предварително изготвено скеле на бъдещото „орехово“ сметало.

Подобно на изобразителната задача музикално-творческият проект в приказката „Ореховото сметало“ от същата авторка беше зададен в две части:

1. Изработване на маракаси във форма на капсули като визуална асоциация с орехите, прибавяне на съдържание от естествени материали – ориз, леща, нахут, царевица и др. и подреждането им по височина на звука. Следва създаване на ритъм, който отговаря на характеристиките на всеки от въображаемите приятели на главния герой и пресъздаването му върху песен, посветена на него. Децата се включват в музикалната игра „Орехът на приятелството“ като сами довършват елементите ѝ. Целта на предложената игра, в която децата се движат в кръг, свързани с ластик (въже) е още един опит за синтез между творческите задачи, фигурален израз на „орехът на приятелството“. Такъв подход предлага Едуард де Боно в своята книга „Как да развием творческото мислене“. Същността на този подход е свързана със създаването на литературна игра чрез използването на геометрична фигура. [5, с. 160]

2. Възпроизвеждане на ритъма върху импровизирани перкусии – кашони, кофи, стълба и др. Децата сами изпълняват различните ритмични модели, след това се осъществява звукозапис и при смесване на звука се получава наслагване на ритми върху предварително избрана от децата мелодична основа.

Идентифицирайки идеята за приятелството като водеща в музикалните и изобразителните задачи, беше провокирана и в изпълнението на екипните задачи, а също и в структурата на самия работен процес – изобразителните и музикалните етапи се изпълняваха едновременно – разделени в подгрупи, децата имаха възможност да сменят дейностите си.

Приказката *Паяжината*

Ключовите моменти в изобразителната задача отвеждат към външния облик на съвършени, природно сътворени обекти, идейно обвързани с текста на приказката – спираловидни, концентрични, сферични конструкции и т.н., като например: паяжината, капката роса и др. По-детайлно се анализираха разновидности на паяжината като конструкция, визуални особености и материалност на нишката. Предоставена бе и допълнителна възможност на децата да включат в завършения продукт и някои от персонажите от приказката – обемни фигури на Калинката и/или Паякът. Потърсена бе максимална прилика между характеристиката на използвания от децата пластичен материал и реалното създаване на една истинска паяжина. Технологично това се осъществи чрез преплитане на нагорещена с пистолет силиконова лента върху подходяща матрица (различни съдове с определена форма и големина). В конструкцията, подобно на колажа, бе възможно да се вгради текстилна лента, мрежа, стъклени камъчета и др. Всички готови самостоятелни изделия накрая се обединиха в обща художествена инсталация с ажурен ефект.

Музикалното решение в приказката „Паяжината“ е обърнато към фолклора. Отбелязани бяха основните моменти в нея: 1) Ухажването на Калинката, 2) Сватбата, 3) Попадането в плен на Калинката и 4) Бягството, които са решени чрез хореография върху стъпки от четири български народни танца. Чрез правото хоро се репрезентира първият акцент в приказката. Сватбата е изобразена чрез танца ръченица. Попадането в плен на Калинката беше реализирано чрез стъпките на Дайчовото хоро, като две по две двойките държат края на въже, което се преплита и създава алюзия за паяжина, след като всички двойки се включат. Движението върху стъпките на Пайдушкото хоро, изпълнени върху танцовата фигура „охлюв“, предизвикват асоциация с освобождаването и бягството на Калинката. Запознати в предварителен етап със стъпките на хората, децата сами стигат до решение коя хореография в кой момент е подходящо да се изпълни.

Приказката *Сянката*

Тя доби звуков израз чрез създаване мелодии по зададени изречения, които са построени от „музикалните думи“ – думи, които съдържат в името си слогови

наименования на музикалните тонове. Обръща се внимание на синхрона при изпълнение на задачите, като се използват нестандартни музикални решения и сценични техники като пантомимата: децата трябва да познаят кой е предметът, който съдържа в името си музикални ноти, да ги намерят на петолинието и да поставят предварително изрязаните цветни нотни изображения на подготвено пано с петолиния. Мелодизиранияте музикални изречения се изпяват като всяка двойка деца застане от двете страни на рамка от картина и се осъществи идея за огледален образ: едното дете изпълнява мелодията, а другото имитира в пълен синхрон думите, лицеизраза, положението на тялото и жестовете беззвучно. Крайната цел на тази задача беше върху изречения от текста на приказката да се съчини мелодия, която да се „запише“ с помощта на предварително изрязаните цветни ноти (всеки отделен цвят носи своя код – предварително уговорен и различен за всеки тон). Това се осъществи върху лист с изображение на фигура от театър на сенките, а след това музикалните решения бяха подредени в общо пано.

Всяко от децата в изобразителната задача създаде свой прототип на растителност, която накрая се обедини в общо декоративно пано. Сглобяването впоследствие на всички детски абстрактни композиции в обща творба се асоциира с мистична флора. Мотивът за сянката и причудливите ѝ издължени силуети бе реализиран чрез контрастното изобразяване с графична техника (издухани петна, направени с туш), при това разработена на негативен принцип: тъмен (черен) образ – светла (бяла) сянка върху цветна хартиена основа. Предостави се възможност и да се експериментира с цветен туш върху бял лист хартия и отново чрез издуване на неопределени петна и линии да се разпознаят фантастични обитатели от приказната гора, персонажи от приказката.

Приказката *Стара гномска поговорка*

Децата чуват, определят и назовават определен набор от звуци които отговарят на различен тип повърхности. В интимното пространство на „тъмната стаичка“ децата имат възможност да усетят и определят, а след това и при докосване на повърхността да чуят вече в синхрон назованите звуци. По този начин тактилните усещания непосредствено се свързват със звуковите възприятия и се акцентира в намирането на аналогия в качествата на усещането на различните сетивни стимули, които носят подобна информация. В следващата музикална задача се използва техниката на синтезирания звук, като изпълнените от децата песни се записват и обработват в реално време. Наслагват се различен тип звуци, за да се получи оригинално музикално решение и завършен, създаден от децата, музикален продукт.

Изобразителният продукт в последната от поредицата от срещи представляваше опростена разноименна матрица, в която всяко едно от децата отново имаше своя собствен принос. В тази задача водещата идея за тактилността, фактурата и характеристиките на различните материали намери най-широко приложение. Всички разнородни материали, напипани от децата в тъмното помещение и асоциирани с определени звуци, намериха тук своето визуално приложение като фактурно-компилиран образ с най-подходящите от всички предоствени материали. Принципите на структурната комбинаторика се реализираха от децата чрез съчетание (подобно на аглутинацията) между отделни части на два изходни модела на готови изображения на емблематични предмети и обекти от литературното произведение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Освен че поражда лично удовлетворение, творчеството съставлява основен източник на новаторство, което на свой ред се признава като една от основните движещи сили на устойчиво развитие. Сред първите предизвикателства, които

законодателната инициатива прокламира (включително и Европейската референтна рамка), е да се насърчи придобиването от всички граждани на универсални ключови компетентности като умения за учене, инициативност и креативно мислене, както и културна осведоменост. Тази компетентност предполага повишаване на способността за креативно представяне на идеи, преживявания и емоции с помощта на различни изразни средства като: музика, литература, изобразителни и пластични изкуства, танц, сценични техники и т.н. В предвидените разнообразни творчески изяви се съблюдоваха принципите за обогатяване на основните познания на децата в областта на културата, включително популярната култура като част от човешката история, фолклора като цяло и в частност характеристиките на музикално-фолклорните области, както и значението на естетиката в ежедневието на човека.

Авторите се ангажират с бъдещи публикации по темата, в които ще се представят детайлно концептуалните връзки в поредицата от срещи на изкуствата.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ангелова, Л., Легкоступ, Пл. Децата и изкуството. София, 2005.
- [2] Атанасова, А., Развитие на музикалните способности в ранното детство, Благоевград, 1998.
- [3] Арнаудова, Е. Съчиняване на музика в клас, Макрос 2000, Пловдив, 1997.
- [4] Василева, Ем. Съвременното начално училище - реалност и предизвикателства. София, 2004.
- [5] Де Боно, Е. Как да развием творческото мислене. С., 2009.
- [6] Димитрова, С. Атрактивни и игрови подходи в обучението по музика, В., 2013.
- [7] Димитров, Д. Изкуството на ХХ век - съдбата на авангарда. София, 2001.
- [8] Минчева, П. Музиката и интелектът, ЦИУУ, СУ "Св. Кл. Охридски", С. 1994.
- [9] Папазов, Б. Изобразително изкуство. Методически постановки. София, 2010
- [10] Райчев Р. Структурна комбинаторика. София, 1995.

За контакти:

Ас. Валентина Радева, Катедра Български език, литература и изкуство, Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: vtradeva@uni-ruse.bg

Гл. ас. д-р Петя Стефанова, Катедра Български език, литература и изкуство, Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: pstefanova@uni-ruse.bg